

Beslut

Datum 2023-09-07
Dnr RAÄ-2023-1507

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Bebyggelseutveckling

Skyddsbestämmelser för det utökade statliga byggnadsminnet Utklippans fyrplats, Utklippan 1:1 (del av), Karlskrona kommun, Blekinge län

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) beslutar med stöd av 6 och 8 §§ förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen (FSBM) att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för det statliga byggnadsminnet Utklippans fyrplats, Utklippan 1:1 (del av).

Redogörelse för ärendet

Utklippans fyr är statligt byggnadsminne sedan 1935. År 1994 upprättades skyddsbestämmelser för fästningsverket, fyren och de tre bostadshusen på Södraskär. Enligt regeringsbeslut den 30 mars 2023 har det statliga byggnadsminnet utökats till att omfatta hela Södraskär, inklusive all bebyggelse samt Norraskär, vilka båda utgör del av fastigheten Utklippan 1:1.

RAÄ remitterade, den 15 maj 2023, förslag till skyddsbestämmelser till Statens fastighetsverk (SFV). SFV angav i sitt remissvar den 19 juni 2023, att de är positiva till att det statliga byggnadsminnet förses med nya skyddsbestämmelser och att dessa är välformulerade. SFV efterfrågade att odlingshägnaden på Södraskär samt nödhamnen med kajer på Norraskär bör anges som anläggningar som ingår i byggnadsminnet. Vidare efterfrågade SFV en kort beskrivning av markområdenas karaktär. Ovanstående har lagts till. Sjöfartsverket hade ingen erinran mot förslaget eftersom de bedömde att de nya bestämmelserna inte skulle påverka dem.

Detta beslut har fattats av riksantikvarien Joakim Malmström efter föredragning av handläggaren Kersti Lilja. Även överantikvarien Susanne Thedéen, avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa och enhetschefen Christian Runeby har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Bilaga: Skyddsbestämmelser

Kopia till: Länsstyrelsen i Blekinge län, Blekinge museum, Karlskrona kommun, RAÄ/Bebyggelseregistret

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Utklippans fyrplats, Utklippan 1:1 (del av), Karlskrona kommun, Blekinge län

Det statliga byggnadsminnet Utklippans fyrplats omfattar öarna Södraskär och Norraskär enligt bilagda kartor.

I byggnadsminnet ingår följande byggnader och anläggningar:

Fästningsverk

Fyr

001 Bostadshus C

002 Bostadshus B

003 Bostadshus A

004 Barack

006 Förråd/TC

007 Bastu

008 Jordkällare

009 Förråd

Nödhamn med kajer av betong på Norraskär

Odlingshägnad på Södraskär

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

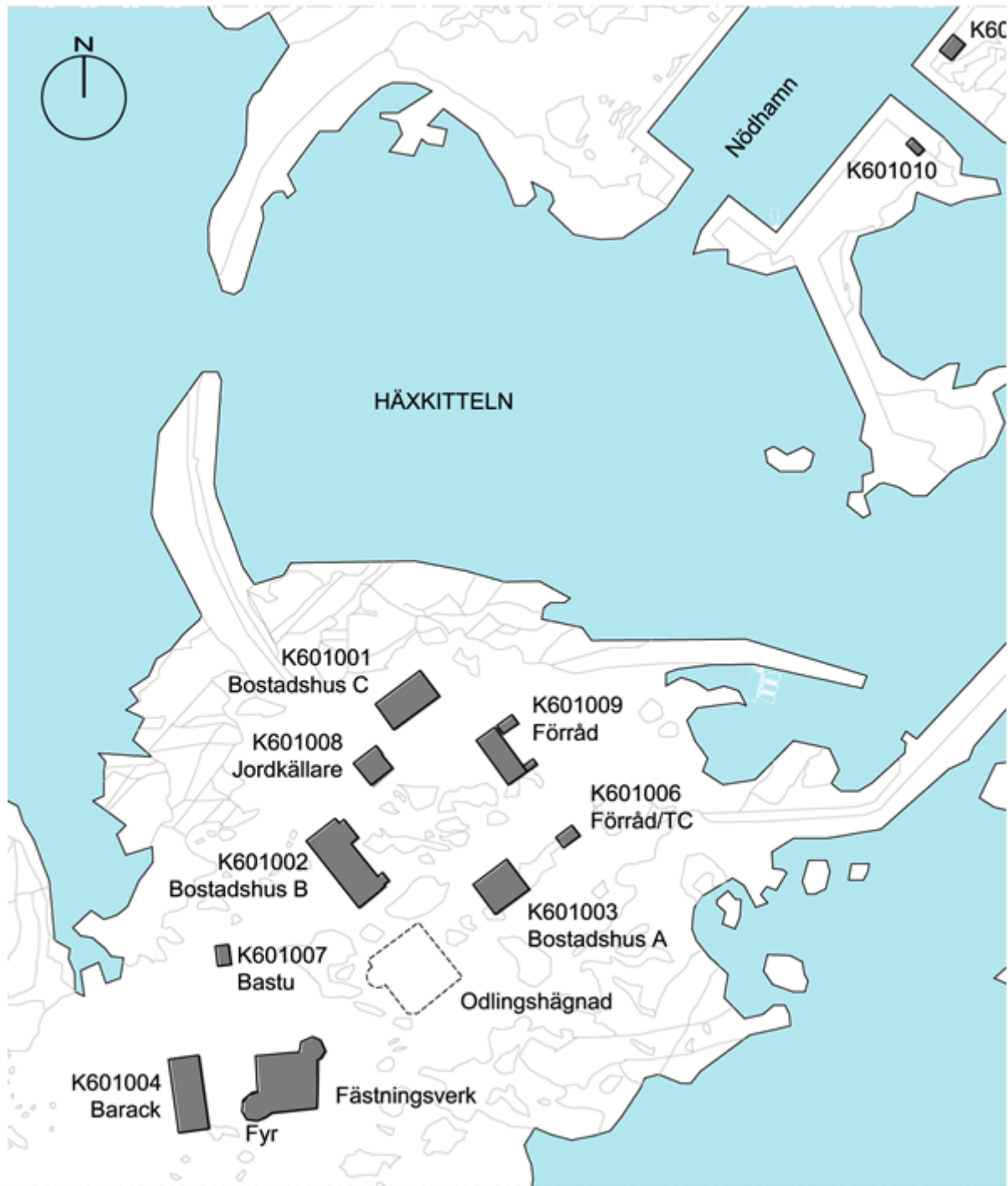
1. Byggnadsminnet ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att dess utseende och karaktär bevaras. Området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Inom området får inte vidtas sådana åtgärder med mark och anläggningar som minskar områdets kulturhistoriska värden.
2. Byggnaderna ska vårdas och underhållas så att de kulturhistoriska värdena bevaras. Vård och underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart och med sådan varsamhet att det kulturhistoriska värdet bevaras.
3. Byggnaderna får inte rivras, vare sig i sin helhet eller i delar, flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.

4. I byggnaderna får inte stomme rivas, byggas om, ersättas med andra material eller göras ingrepp i. Undantag från förbud mot ingrepp i stomme gäller håltagning upp till 30 mm i diameter, förutsatt att håltagning inte sker intill varandra.
5. I Fästningsverk, fyr samt byggnaderna 1,2 och 3 får inte planlösning och fast inredning tillkommen före 1972, ändras eller göras ingrepp i.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Karta över det statliga byggnadsminnet Utklippans fyrplats med öarna Södraskär och Norraskär. Byggnader och anläggningar är markerade.

Karta, planutsnitt, med byggnader och anläggningar på Södraskär.

Begreppsförklaringar

Med *mark* avses den jord som omger byggnaderna med eller utan beläggning och anlagd växtlighet.

Med *vård och underhåll av byggnader* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla byggnadstekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla taktytor eller att putsa om hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med förändring avses till exempel rivning av väggar, trappor, upptagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning, eldstäder, kakelugnar och teknisk utrustning.

Upplysningar

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas i förekommande fall enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen i Blekinge län är tillsynsmyndighet enligt kulturmiljölagen och prövar tillstånd till ingrepp.

Åtgärder, även tillfälliga, vid och i anslutning till fornlämning som ändrar byggnadsminnets karaktär är också tillståndspliktiga enligt förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Utklippans främsta kulturhistoriska värde är fyrplatsen som helhet där sambanden mellan byggnader med olika funktioner gör det möjligt att förstå fyrplatsens historiska betydelse. Funktionen som fyrplats har avsatt tydliga fysiska spår på platsen. I stort sett alla byggnader och anläggningar har kommit till i detta sammanhang. Miljön utgör en funktionell enhet som består av uttryck för den tekniska driften med fyrtornet, dels fyrens personal och deras levnad; bostadshusen med tillhörande ekonomibyggnader, trädgårdar och övrig mark.

Fyrbostädernas lokalisering visar hur man eftersträvat att skapa en boendemiljö i skydd från hårda väderbetingelser. Från statens sida har man eftersträvat att ge bostadsbebyggelsen en ändamålsenlig utformning med god standard, vilket också återspeglas i ständiga förbättringar av bostadshusen. I bebyggelsens utformning och placering syns också den sociala hierarkin bland fyrpersonalen. Fyrmästarbostaden var mer påkostad, vilket visar fyrmästarens högre ställning på fyrplatsen.

Utformningen och placeringen av bostadshusen med tillhörande ekonomibyggnader berättar om tidigare boendeförhållanden, odlingsbetingelser och djurhållning på fyrplatsen. Förändringar av byggnaderna visar hur boendestandard och levnadsvillkor utvecklats från tillkomsten 1840 fram till avbemanningen 1972.

Fästningsverket har ett karaktäristiskt utseende och berättar även om den tidigare militära närvaron på Utklippan och dess strategiska läge före inloppet till Karlskrona. Utklippan hade en väsentlig uppgift i försvaret av marinbasen i Karlskrona. Baracken återspeglar öns militära användning och stora betydelse under andra världskriget, då Utklippan användes i beredskapssyfte.

Området präglas av Utklippans två låga klippöar Norraskär och Södraskär, varemellan den skyddade båthamnen ligger. Vegetationen på öarna består mestadels av lägre växtlighet. Odlingshägnaden på Södraskär vittnar om att fyrvaktarfamiljerna hade sina odlingar här, skyddade för betande djur. Utklippan är Sveriges sydöstligaste ögrupp med höga naturvärden och är även skyddad som naturreservat sedan 1988.

Kort historik och beskrivning av anläggningen

Utklippornas isolerade läge långt ute i havet samt att öarna är omgivna av ett farligt och grunduppfyllt område har gjort att det långt tillbaka i tiden funnits starka önskemål att inte minst nattetid utmärka ögruppens läge. På de allra tidigaste kända skisserna över Utklippan finner man också anteckningar om stångmärken och liknande orienteringsmärken som sjöfarare av olika slag har rest.

Efter flottans etablering i den nyanlagda staden Karlskrona 1680 ökade också marinens intresse för Utklipporna. 1684 upprättade fortifikationsofficeren Carl M. Stuart en karta över Utklippan. De stänger som inritades visade i de flesta fall grund och fiskeområden.

Behovet av en permanent fyr på Utklippan ventilerades vid flera tillfällen under 1700-talet. Enligt uppgift uppfördes en fyr på Utklippan redan 1724. 1789 uppfördes för en kortare tid en vippfyr som endast flottan använde. En anledning till att byggandet av en fyr inte kom till skott var att Karlskrona var hemmahamn för den svenska flottan och staten ville ogärna märka ut farleden, då detta även kunde nyttjas av fienden. Under Napoleonkrigen skeppades svenska soldater till norra Tyskland. För att säkra dessa transporter uppfördes på Utklippan 1812 två höga stenpelare med kolgrytor. Dessa fyrar släcktes för gott redan 1814. Året efter begärde lotsarna i Karlskrona att en fyr skulle byggas på Utklippan. Även flottan tryckte på för att trygga inloppet till landets viktigaste örlogshamn. Man ansåg att fyren skulle vara befäst och även kombineras med en optisk telegraf. Med hjälp av denna skulle flottan i Karlskrona snabbt kunna underrättas om det fanns utländska flottor på ingång. Flera förslagsritningar utfördes och förkastades i början av 1820-talet. Diskussionerna återupptogs först efter flera skeppsbrott under 1830-talet, och 1839 kunde löjtnanten i mekaniska kåren J T Byström presentera ett förslag som kunde utföras.

Åren 1839-40 pågick byggnadsarbetena, och på hösten 1840 tändes fyren. Själva fästningsverket består av en rektangulär byggnadskropp - donjon - med två diagonalt placerade hörntorn, allt byggt med tjocka stenväggar. På det ena hörntornet byggdes den optiska telegrafan och på det andra själva fyren bestående av en lanternin med en spegelapparat med sex paraboliska speglar och oljelampor. Som material användes kalksten, gråsten och tegel. Arbetet utfördes av flottans arbetskarlar som vid samma tid medverkade vid ombyggnaden av Kungsholmens fort. Dessutom uppfördes ett bostadshus ett uthus och en brunn.

I donjonen förlades 20 man som till sitt försvar hade fyra kanoner. Den befästa byggnaden räknades fram till 1884 som en del av Karlskronas fasta försvar, innan bemanningen drogs in.

Fyren har genomgått flera moderniseringar. År 1870 revs fyrens bröstmur och lanterninen plockades ner. Istället uppfördes ett öppet pelartorn av järn på fästningsbyggnaden med en linsapparat av andra ordningen efter ritningar av A. T. Gellerstedt. Tornet av Heidenstamtystyp tillverkades i delar på Överums bruk. Dessutom byggdes en ny källare vid samma tid. Den ökade fyrhöjden tillsammans med den nya franska linsapparaten gav fyren en väsentligt ökad lysvidd. Tekniska förbättringar av fyren gjordes även 1887, då rovoljelampan ersattes av en fotogenlampa och 1907 installerades luxljus.

Bebyggelsen för personalen kompletterades 1866 med ett nytt uthus, det gamla revs samtidigt. År 1892 byggdes ett nytt bostadshus åt fyrmästaren och 1912 tillbyggdes fyrvaktarhuset och 1942 ännu ett nytt bostadshus åt fyrmästaren. Bostadshusen rustades upp 1944 och fick bland annat nya kopplade fönster och värmeledningar förutom genomgripande interiöra moderniseringar. Trappor och entréer är säkert också tillkomna vid detta tillfälle.

År 1947 drogs en elkabel till Utklippan. Därefter elektrifierades fyren, och en ny elektrisk bifyr installerades. Maskin, radio- och pannrum inreddes i fästningsbyggnaden. Dessutom installerades elektriskt ljus i bostadshusen.

Klimatförhållandena på fyrplatsen gjorde att man försökte utnyttja terrängen på bästa möjliga sätt för att skydda mot de hårda vindarna. På Utklippan förlades bostadshusen i omedelbar närhet av fyren. Husen är samlade i en öppen fyrkant med uthus; vedbodrar, avträde, m.m. utanför

fyrkanten. Man levde isolerat och hade några husdjur som kor, får, grisar, höns, gäss och ankor. Några större djurbesättningar kunde man inte ha, då det var ont om bete på de kala klipporna. En mindre köksträdgård fanns också.

Under åren 1937-41 byggdes en hamn i betong för svenska fiskare på Norraskär. Den byggdes som nödhjälpsarbete liksom många andra fiskehamnar runt Blekinges kust under denna tid. Invid fyren står en militärbarack som uppfördes under andra världskriget, då militär var placerad på Utklippan.

År 1972 automatiserades fyren och fyrplatsen avbemannades. Det vita ljuset från huvudfyren släcktes ner år 2008, men farledsfyren finns fortfarande kvar.

Ornitologer har bedrivit ringmärkning på Utklippan sedan 1964. När fyren automatiserades, övertog ornitologerna en av bostäderna. Under vår- och höstsäsongen har ornitologerna ständig bemanning av fågelstationen.

År 1993 övertog Statens fastighetsverk förvaltningen av Utklippan, utom fyren och fästningsverket, som förvaltas av Sjöfartsverket. Upprustningar av bebyggelsen har skett för att försöka utveckla besöksnäringen på Utklippan, bland annat uppfördes 2015 en ny besöksbyggnad på Norraskär.

Byggnader

Donjonen med fyren och bostadsbyggelsen ligger samlade på Södraskär. På Norraskär finns några sentida komplementbyggnader främst avsedda för båtbesökare.

Fästningsverket består av en rektangulär byggnadskropp - donjon - med två diagonalt placerade hörntorn. På det ena hörntornet byggdes den optiska telegrafan och på det andra fyren med en lanternin med en spegelapparat med sex paraboliska speglar och oljelampor. Som material användes kalksten, gråsten och tegel. År 1870 ersattes den gamla lanterninen med en ny fyr av Heidenstams konstruktion, ett öppet pelartorn av järn med en lanternin högst upp.

Mistsignaleringen som från början skett med en klocka på donjonens tak ersattes under slutet av 1800-talet av signalkanoner, varav en står kvar väster om fyren. Heidenstamdelen av fyren blev restaurerad under sommaren 2011.

De tre bostadshusen (001, 002 och 003) har ett homogent utseende. De är samtliga byggda i en och en halv våning med sadeltak. Träpanelen är gulmålad och taken svarta. Bostadshusen är upprustade under 1940- och 50-talen för att höja standarden på lägenheterna. Främst är det invändiga upprustningar som gjorts, men även fönster har bytts ut till kopplade fönster utan spröjsade rutor.

Baracken (004) uppfördes under beredskapsåren under andra världskriget när militär var stationerad på Utklippan. Den brukades från början av den sjöfartskontrollstation som var grupperad på ön. Efter andra världskrigets slut tillkom en närspaningsradarstation som var placerad i fyrtornet. Även radarstationens personal använde baracken. Den har senare tillbyggts åt nordväst, de båda delarna har bland annat olika grundläggning. Baracken är uppförd i en våning med ett sadeltak belagt med papp. I modern tid har taket kompletterats med solceller. Fasaderna är täckta med gulmålad panel. Byggnaden är helt ombyggd till vandrarhem, bland annat har nödutgångar med trappor utförts till flera av rummen.

Förråd och TC (006) och bastu (007) är byggda i en våning med samma utseende som bostadshusen. TC är nybyggda på samma plats som tidigare under senare år. Bastun (007) är en äldre byggnad som har haft en annan funktion för fyrverksamheten tidigare.

I gårdsfyrkanten finns även en äldre jordkällare (008) med grund av gråsten och sadeltak täckt med papp. Gavlarna har panel lika övriga hus. En brunn av traditionell typ i gjutjärn finns vid bostadshus C. En större brunn byggd i betong finns mellan donjonen och bostadshus B (002).

En besöksbyggnad som både fungerar som informationscenter och skydd för väder och vind för seglare och de som använder nödhammen uppfördes 2015 på Norraskär. Byggnadens material och arkitektur har inspirerats av de befintliga byggnaderna som finns på skären, med brädbeklädnad med listtäckning och tak som är klädda med takpapp. Till skillnad från de ursprungligt hyvlade och målade brädorna består den nya paviljongens brädbeklädnad av råa, tjärade brädor som är enklare att underhålla. Paviljongens västra fasad består av rostfria stålplattor som kan fällas ner och fungera som terrass. På insidan bakom fasadplåtarna har det monterats stora glaspartier som ger utsikt över hamnen, när fasadplåtarna har fällts ner. I anslutning finns ett mindre förråd och TC.